

1.04 Strokovni članek

UDK 004.65:780.649(497.4)

Prejeto: 30. 6. 2016

Presečni arhiv in zbirka podatkov o slovenskih orglah ARSORS

JURIJ DOBRAVEC

Ars organi Sloveniae, Jarina Bohinj, kulturno društvo
Srednja vas v Bohinju 79, SI-4267 Srednja vas v Bohinju
e-pošta: jurij.dobravec@jarina.org

Izvleček

Za celovito predstavo o stanju in načrtovanje upravljanja določenega tipa dediščine je običajno potrebno preiskati več arhivov in virov podatkov. Če gre za vsebine, ki so po svoji naravi še dinamične, je delo toliko zahtevnejše. Prispevek na kratko opiše podatkovno-informacijski sistem ARSORS, ki je bil leta 2015 vzpostavljen za področje kulturne dediščine orgel v okviru programa *Ars organi Sloveniae*. Trinivojski sistem sestavljajo skladišče gradiv, kartotečna relacijsko urejena zbirka in javni seznam. Skladišče gradiv je presečni arhiv, v katerem se poleg izvirnega materiala zbirajo tudi dvojniki arhivskih gradiv, ki so izbrani po različnih, pretežno arhivskih virih po Sloveniji in tujini. Celovit in dinamičen podatkovni sistem omogoča visoko operativnost v primerih konkretnih odločitev za ravnanje, hkrati pa celovite in sintetske preglede, ki so potrebni za načrtovanje upravljanja, v katerih so vse ugotovitve neposredno podprte s hitro dostopnimi gradivi v stalno dostopnem skladišču.

Abstract

CROSS-SECTIONAL ARCHIVES AND DATABASE ON SLOVENIAN ORGAN
ARSORS

To gain a comprehensive picture of the state and management planning of a certain type of heritage, one must normally examine more archives and data sources. If those are the contents with dynamic nature, the work is even more demanding. This article offers a brief description of ARSORS information database established in 2015 for the field of cultural heritage of organs within the framework of *Ars Organi Slovenia Programme*. The three-level system consists of material storage room, filing relationally organised collection, and public list. Material storage room is a cross-sectional archive in which not only the original material, but also the duplicates of the archival material that were selected from predominantly archival sources in Slovenia and abroad are held. The comprehensive and dynamic data system allows a high operational efficiency in the decision-making process as well as comprehensive and synthetic examination necessary for management planning which includes all the findings that are directly supported by readily accessible material in permanently accessible storage.

Ključne besede:

presečni arhiv,
podatki,
informatika,
kulturna
dediščina, orgle

Key-words:

Cross-sectional
archives, data,
information
technology,
cultural heritage,
organs

Uvod

Namen arhivov je ohranjanje in varovanje gradiv, ki so pomembna za razvoj nacionalne zavesti in identitete ter predstavljajo pomemben del nacionalnega spomina.¹ Arhivska dejavnost se izvaja na različnih ravneh. Najpogosteje jo izvajajo javne ustanove, od oseb zasebnega prava pa so za slovenski kulturnozgodovinski prostor najbolj pomembni cerkveni arhivi v Sloveniji in okolici. Nekatera gradiva, predvsem osebna, ki so lahko enako pomembna kot narodova dediščina, ostajajo tudi v zasebni lasti naslednikov in dedičev.

Pri uporabniški praksi osrednjo enoto arhivskega gradiva običajno imenujemo fond, ki je – če gledamo v smislu informatike – vhodna enota in se torej oblikuje ob prihodu gradiva v arhivsko ustanovo. Arhivsko gradivo se ob prejemu razporedi in katalogizira po izbrani klasifikaciji.² Katalogi so interni in/ali javni. Klasifikacije na najvišji hierarhični ravni so običajno geografske, časovne, personalne ali vsebinske. V nekaterih arhivih se gradivo ločuje glede na medij, na katerem se gradivo hrani. V primerih majhnih fondov se celotno gradivo marsikje ohranja skupaj. Če je bilo gradivo prenešeno na mikrofilm ali kakorkoli digitalizirano, zanj neredko obstajajo samostojni katalogi. V Sloveniji se javni arhivi ravnaajo po zakonodaji in standardih. Tudi sosednje države in regije, ki hranijo pomembno gradivo za slovenski prostor, imajo svoje predpise, ki se medsebojno nekoliko razlikujejo. Vendar je očitno, da zaradi narave vsebin predpisi ne morejo biti absolutni in ima torej strokovna služba pristojnost ravnati gradivu in razmeram primerno. Vsebina nekaterih fondov je dinamična, zato ni redkost, da jih je treba po določenem času preurediti in tudi prekategorizirati. Preureditev se v posameznih primerih izvede tudi iz drugih strokovnih razlogov.

Eden od namenov arhivske dejavnosti je tudi omogočanje raziskav.³ V ta namen večina arhivov omogoča vpogled v gradivo in ima za podporo uporabnikom organizirano ustrezno usposobljeno službo. Posebno dragoceni so pri tem katalogi, še posebej taki, ki omogočajo iskanje s pomočjo digitalnih tehnologij. Kadar gre za raziskavo vsebine, kjer zadovoljivo večino podatkov dobimo v enem arhivskem fondu ali v eni sami ustanovi, je delo razmeroma enostavno, npr., če so nasledniki npr. celotno dediščino nekega pisatelja izročili eni sami knjižnici.

Pri raziskavah gre – v informacijskem smislu – za izhodne enote. Provenienca raziskovalne vsebine je namreč redko zbrana na enem mestu. Neredko se zato raziskovalci za konkretne potrebe lotevajo presečnih raziskav, v katerih morajo pregledati npr. širše območje, kot ga pokriva nek pokrajinski arhiv ali fond, oziroma se podatki, ki jih zanimajo, nahajajo v različnih, celo zelo raznorodnih virih, na različnih medijih, v inštitucijah različnih tipov, pri zasebnikih, v več jezikih, morda kar v različnih državah. V takih primerih je delo smiselno organizirati s pomočjo celovitega podatkovno-informacijskega sistema, v katerem se podatki smiselno zbirajo in urejajo. Posamezni moduli sistema morajo biti navznoter urejeni v logični strukturi, navzven pa smiselno povezani z drugimi moduli ali sorodnimi projekti. Celotna struktura mora predvsem služiti namenu oziroma rezultatom, hkrati pa biti racionalna glede časa in smiselnega obsega, ki ga narekuje namen. Posebej je pomembno, da se o podatkih ali skupinah podatkov vodijo tudi metapodatki na več ravneh, in sicer tako, da je na posameznih in tudi na najvišji ravni vedno dovolj dobro razvidno, kje je podatkovna zbirka že zadovoljivo popolnjena, kje pa imamo še praznine.

¹ Ministrstvo za kulturo. *Arhivska dejavnost in varstvo arhivskega gradiva*.

² Prim. *Pravilnik o določanju rokov hranjenja dokumentarnega gradiva v javni upravi*.

³ Prim. *Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA)* (Uradni list RS, št. 30/2006).

Namen in smisel urejene podatkovne zbirke je tudi ciljna operativnost, zato rezultati raziskovanj morajo voditi k smiselni uporabi v praksi. Operativnost je potrebna npr. zaradi načrtovanja na področju določenega segmenta družbenih ali gospodarskih dejavnosti ter ukrepanja v splošnih ali posameznih primerih. Arhivsko gradivo je neredko izvrstna podlaga za argumentiranje posameznih dejanj ali dejavnosti na področju varstva kulturne dediščine.

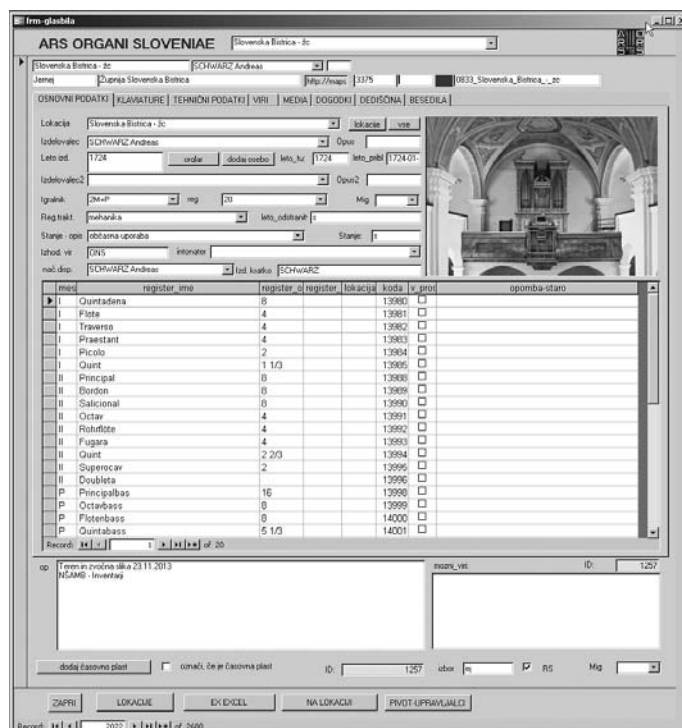
Podatkovna zbirka ARSORS

ARSORS je kratica za program *Ars organi Sloveniae – orgelska umetnost na Slovenskem* in hkrati ime podatkovne zbirke, v katero se od leta 2005 organizirano zbirajo podatki o slovenskih orglah. Orgle so precej ozko področje umetnosti in kulturne dediščine, ki pa ima to značilnost, da so kot glasbeni inštrument v stalni uporabi, da se tudi njihov zvočni in tehnološki razvoj ni ustavil in da se neprestano razvijajo tudi rešitve za nove glasbeno-interpretacijske možnosti.

S stališča zgodovinske dediščine so torej pomembna predvsem starejša glasbila, s stališča tehniške dediščine pa recentne inovacije. Ker so orgle glasbilo in je njihov poglavitni smisel glasba, njihova zgodovina ne vsebuje le primarne in sekundarne listinske dokumentacije, ampak lahko tudi zvočno in slikovno gradivo ter materialna dejstva, za katera so večinoma pristojni muzeji. Ker raziskave orgel formalno potekajo že več kot stoletje in pol, so marsikatera dognanja že analitsko in sintetsko utemeljena v znanstveni literaturi. Za taka gradiva skrbijo knjižnice.

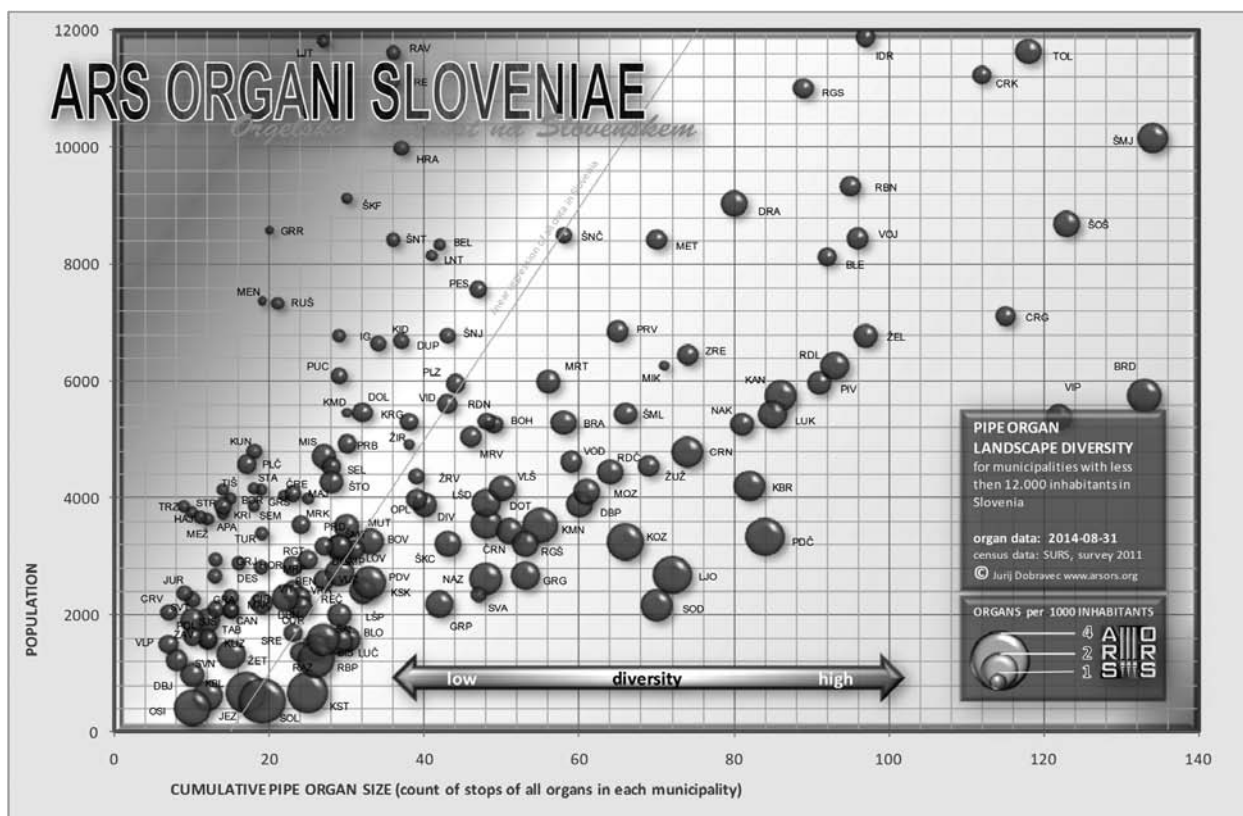
Kljub razmeroma visoki ceni izdelave in vzdrževanja v vseh obdobjih, zaradi katere bi pričakovali vsaj jasno računovodsko dokumentacijo, so listine o starejših orglah precej skope, predvsem pa raztresene. Iskanje razlogov za takšno stanje bi preseгло namen te razprave, vsekakor pa je povezano z družbenopolitičnimi spremembami v preteklosti. Odločitve o zahtevnejših posegih v orgle in neredko potrebno hitro ukrepanje s strani stroke zahtevajo kakovostno argumentacijo. Če ravnamo drugače, obstaja velika verjetnost, da bo dediščina za vedno izgubljena.

ARSORS je trinivojska podatkovna zbirka, ki je hkrati skladišče oziroma presečni arhiv dokumentacije. V celoti je digitalna, vključno z arhivom, v katerega poleg digitalne dokumentacije vstopa le digitalizirana. Posamezna dejstva so lahko povezana navzven, npr. v obliki spletnih povezav na digitalne članke (dlib, Cobiss, SIstory,

Osnovni vmesnik relacijske podatkovne zbirke ARSORS za vnos in pregled podatkov

INDOK, EUROPEANA), v katerih so omenjene ali obravnavajo orgle, na zemljevid z lokacijo, ki jo lahko uporabnik prikliče z enim klikom, posamezne kazalke kažejo na točno določene strani v pdf dokumentih, ki so lokalno shranjeni v drugih, neorgelskih digitalnih skladiščih, ali pa so javno dostopni na spletu doma in po svetu. Nastala podatkovna struktura ne omogoča le preprostega in navzkrižnega pregledovanja, ampak tudi zahtevnejše analize s pomočjo vrtilnih tabel in grafov, prostorskih prikazov po različnih atributih in podobno. Hkrati so posamezne razpredelnice, relacijske povezave in celotna baza povezljive z drugimi javnimi sistemi, na primer z geodetsko mrežo, evidenco nepremične kulturne dediščine, s cerkvenimi registri, arhivskimi iskalniki in drugo. Izhodišče za zbirko so dejstva, ki jih že več kot pol stoletja zbira in v knjižni obliki izdaja muzikolog dr. Edo Škulj, ki po sistemu Cobiss izkazuje ob koncu leta 2014 kar 997 bibliografskih enot, od katerih se več kot tri četrtine nanaša na orgle.⁴ Med najpomembnejše lahko štejemo sistematične obdelave slovenskih orglar-skih delavnic.

Primer rezultata kompleksne analize in vrednotenja na podlagi presečnega arhiva urejenih podatkov o slovenskih orglah. Graf prikazuje razmerje med številom in velikostjo orgel glede na število prebivalcev po slovenskih občinah.

Struktura podatkovne zbirke

Podatkovna zbirka ARSORS je zgrajena hierarhično in mozaično. V osnovi jo sestavljajo tri hierarhične ravni: (1) skladišče gradiv, (2) kartotečna relacijsko urejena zbirka in (3) javni seznam z osnovnimi podatki. Vsaka od njih ima svoj standard, svojo strukturo, svoj sistem in specifično uporabnost. Osnovna enota skladišča gradiv je lokaliteta, kartoteke in javnega seznama pa posamezno glas-

⁴ Podatek na podlagi pregleda bibliografije na portalu Cobiss, 2014.

bilo. Podatki v vsaki od treh ravni so zaradi narave obravnavanih objektov mozaični, kar pomeni, da so za vsako osnovno enoto zbrani različni podatki in da nekateri podatki tudi manjkajo. Nadzor nad hierarhijo v javnem in kartotečnem delu se izvaja s pomočjo metapodatkov ob vsakem posameznem zapisu.

Skladišče gradiv

Struktura

Skladišče gradiv je v bistvu arhiv dokumentacije in ima dve osnovni vlogi. Najprej predstavlja vhodno in s tem osnovno hierarhično raven. Hkrati gre za digitalno shrambo kopij vsega dostopnega gradiva, s katerim je mogoče argumentirati navedbe v preostalih dveh hierarhičnih ravneh podatkovne zbirke. V skladišče kot vhodni modul prihajajo različna gradiva, ki so ločena na zunanje in notranje vire. Zunanja gradiva niso nastala v okviru programa. Notranji viri pa so rezultat različnih projektov in nalog *Ars organi Sloveniae*, kjer gre predvsem za zvočno in slikovno gradivo, zapiske s terena in primerjalne analize. Za še stoječe orgle so v začetnem obdobju prevladovala zunanja gradiva, v zadnjem času pa na podlagi lastnega terenskega dela vse večjo težo dobivajo notranji argumenti. V primerih nasprotujočih si argumentov ima običajno večjo težo terenski ogled, vendar gradiva z dvomljivimi, neargumentiranimi ali napačnimi navedbami niso zavržena, ampak s posebno oznako ostanejo v skladišču.

Za razliko od ostalih dveh ravní osnovna enota skladišča gradiv niso orgle kot glasbilo, ampak lokaliteta. Najbolj pogosto gre namreč za istega upravljavca oziroma lastnika. S tem je poenostavljeno iskanje in raziskovanje po javnih arhivih, kjer je ena od vrhnjih kategorij v arhivski strukturi prav lokacija. Ker so dogodki lokacije vpeti v isti mikrokulturni prostor, je zato sledljivost in sosledje dogodkov na isti lokaciji tako najbolj optimalno in logično tudi kar se tiče orgel samih in z njimi povezanih dogodkov.

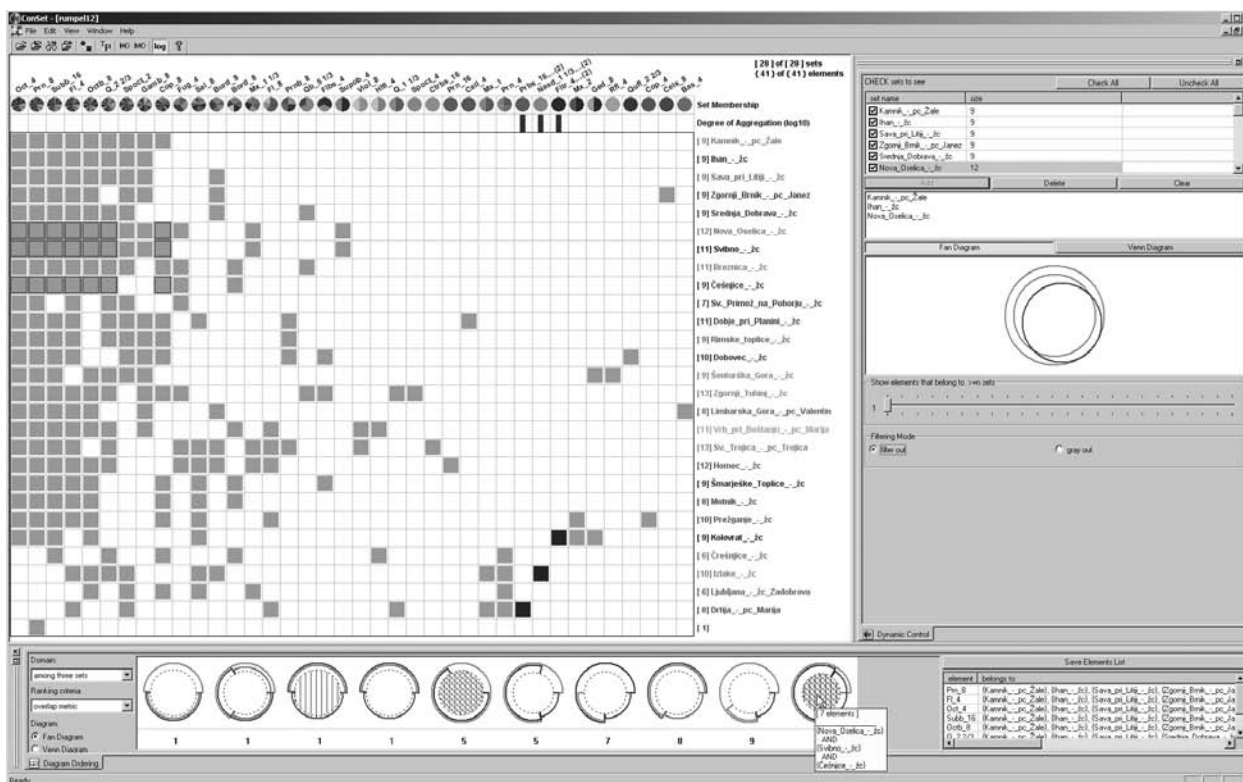
Delovanje in uporaba

Delovanje skladišča gradiv je v celoti digitalno in za uporabo zelo preprosto. Dejansko gre za mape, ki nosijo imena lokalitet. Ime mape je identifikator, s katerim se mape relacijsko povežejo z drugimi razpredelnicami in objekti v podatkovni zbirki. Podmape se običajno uvedejo za fotografije ali zvočne posnetke s terena oziroma kakšen specifičen pisni vir, ki ga sestavlja večje število datotek. Metapodatkovni sistem tu ni standardiziran, ampak ob vnosu v sistem velja samo zahteva, da se v ime mape ali digitalnega posnetka, ki je lahko v katerikoli berljivem formatu, navedeta datum nastanka in oznaka avtorja vsebine, če je ta poznan. Ob vsakokratnem rezervnem arhiviranju gradiva se kot besedilna datoteka pripravi seznam vsebine celotnega skladišča gradiv.

V praksi zbiranja gradiva v skladišče oziroma arhiv podatkov delo poteka tako, da se vsako prispelo gradivo, ki se ali bi se lahko nanašalo na orgle na določeni lokaciji, digitalizira in vloži v odgovarjajočo digitalno mapo. Tako nastaja za vsako lokacijo s sedanjimi ali nekdanjimi orglami zbirka digitaliziranih in digitalnih gradiv brez določene standardizirane strukture, ki dobi svoj informacijski smisel v povezavi oziroma ob prevajanju virov v standardizirane podatke osrednjega dela podatkovne zbirke.

Kljub navidezni neurejenosti imajo gradiva v skladišču vsaj eno metapodatkovno oznako, po kateri jih ločimo na tri kategorije: obdelano, neobdelano in zavrženo. Kategorija »obdelano« predstavlja gradiva, ki so že prevedena v podatkovni sistem osrednjega kartotečnega nivoja. V kategoriji »neobdelano« so gradiva, ki smo jih že zbrali, vendar čakajo na obdelavo in vnos v sistem.

»Zavrženo« je kategorija, s katero označimo pisne navedbe, ki so se na podlagi novejšega preverjanja in primerjav izkazale za zmotne. Zelo pomembno je, da v skladišču gradiv ostanejo, saj predvsem pri obravnavi zgodovinskih dejstev o orglah v preteklosti lahko pride do novih spoznanj, ki že zavržena dejstva prikažejo v drugačni luči. Tudi sicer je treba upoštevati, da kategorije zaradi narave obravnavnih objektov in različnosti gradiv (pisna različnih tipov, zvočna, slikovna, multimedijška ...) niso popolnoma enoznačne in strogo ločene. Tako kategorija »obdelano« ne pomeni, da iz nekega vira ni mogoče tudi pozneje še razbrati določenih podatkov. Na primer iz neke fotografije, ki jo že uvrstimo med obdelane, smo morda danes razbrali dispozicijo nekih orgel, ob obdelavi pa nismo bili pozorni na nek likovni element, po katerem bi lahko sklepali na doslej neidentificirano avtorstvo.

Atributni podatki v bazi omogočajo tudi zahtevnejše analize, ki temeljijo na matrični ureditvi podatkov. Na sliki je pregled orgel izbranega orglarja (Peter Rumpel 1787–1861) in nekaterih njegovih orgel. S Fanovimi in Vennovimi diagrami, ki predstavljajo preseke več kot dveh množic, lahko nazorno prikažemo stopnjo podobnosti med posameznimi glasbili.

Skladišče kot presečni arhiv

S skladiščem podatkov je tako nastal arhiv vseh podatkov o orglah na Slovenskem, ki se seveda še stalno dopolnjuje. V osnovi gre za interni arhiv, v katerem se skladiščijo rezultati sedanjih raziskav, terenskih ogledov ipd., hkrati pa za presečni arhiv gradiv iz drugih arhivov in sorodnih ustanov, tako javnih kot zasebnih. Kopije se, kjer je to zahtevano s strani izvirnega upravljalca, hranijo z ustreznimi dovoljenji oziroma pod določenimi pogoji notranje ali zunanje uporabe. Npr. za zvočni ali video posnetek koncerta, ki smo ga dokumentarno posneli in ga hranimo v skladišču podatkov, izvajalec sam določi, ali bo javen ali izključno namenjen internim analizam in raziskavam. Podobno je s fotografijami, ki načelno ostanejo last fotografa. Dosledno se vodi evidenca izvirne lokaci-

je, upravljavca ali lastništva neke dokumentacije, kar je posebej pomembno v primerih javne objave gradiva.

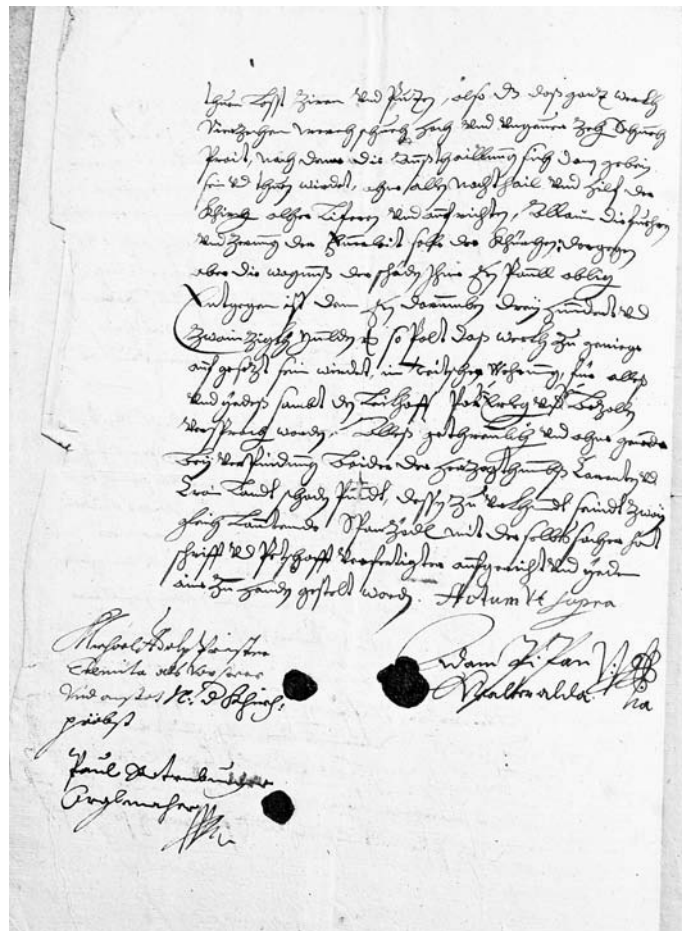
Stanje v letu 2016

Danes skladišče podatkov v bazi ARSORS hrani več kot 24.000 digitaliziranih historičnih dokumentov, ki predstavljajo argumente za posamezne navedbe. Poleg tega smo v zadnjih petih letih sistematično posneli več kot 44.000 fotografij orgel in detajlov in do različnih podrobnosti sistematično posneli zvoke posameznih registrov 210 slovenskih orgel, najbolj dragocene celo po posameznih piščalih. Vsi posnetki so digitalni in vzorčeni v resoluciji 96 ali 192 kHz/s. Skladišče se stalno polni z novimi dvojniki dokumentov različnih arhivov v Sloveniji, v zadnjem obdobju pa tudi iz cerkvenih arhivov bližnjih škofijskih mest, od koder so nekdanj upravljali posamezne predele Slovenije.

Relacijska podatkovna zbirka

Moduli

Osrednji del podatkovne zbirke ARSORS predstavlja relacijska podatkovna zbirka, ki jo sestavlja več modulov. Osnovni modul je večdelni kartotečni zapis, na katerega se veže več pomožnih razpredelnic in seznamov. Kartotečni zapis predstavlja ene orgle in ima več hierarhičnih plasti. V zgornji plasti je splošni zapis ugotovljenih dejstev o vsakem glasbilu, ki omogoča vpis čez 100 različnih podatkov tehnične, akustične, geografske, zgodovinske, upravne in personalne narave. Zasnova posameznih elementov in podatkovna struktura temelji na nemškem vzoru ORDA.⁵ Če je pri določenih orglah v preteklosti prihajalo do pomembnih vsebinskih sprememb, je splošni zapis lahko dodatno razdeljen na časovne podplasti, podobno kot jih ima avstrijska zbirka podatkov.⁶ Relacijsko vezane podtabele vsebujejo podatke o detajlih posameznih orgel, na primer seznam registrov z osnovnimi značilnostmi, dogodke ob orglah, osebe, ki so opravljale kakšna popravila, in podobno. V načrtu je izdelati tudi globlje hierarhične plasti, kamor bomo na primer vpisovali značilnosti in mere posameznih piščali in drugih delov orgel. Ti po-

V skladišču podatkov hranimo skenograme mnogih dokumentov, ki so pomembni za razvoj orglarstva pri nas. Na sliki je eden najstarejših znanih primarnih dokumentov o kakšnih slovenskih orglah: zadnja stran pogodbe za Rotenburgerjeve orgle na Blejskem otoku, ki so še deloma ohranjene. Izvirnik hrani NŠAL.

⁵ Pape: *ORDA 2015 Benutzerhandbuch*, str. 1–7.

⁶ Strobl: *Die österreichische Orgeldatenbank*, str. 4.

datki, večinoma menzure, se zdaj vodijo v ločenih razpredelnicah po obstoječih standardih.⁷

Vsak kartotečni zapis ima obvezno tudi metapodatkovne oznake, iz katerih je jasno mogoče razbrati, koliko in katere podatke o nekih orglah imamo oziroma kakšno stopnjo količine in kakovosti poznavanja nekega glasbila smo v okviru programa ARSORS dosegli. Del metanavedb o količini in vrsti podrobnih podatkov je objavljen tudi v javnem delu zbirke na spletnem seznamu. Metaoznaka kakovosti podatkov je v nekaterih primerih razvidna iz količine podatkov, v drugih pa jih določamo po specifičnih kategorijah ali izkustveno. Specifične kategorije se na primer vodijo za celovito oznako stanja orgel v povezavi s podatki o orglah, kjer opredeljujemo 17 kategorij. Med metapodatki velja izpostaviti še ugotovitve stanja o orglah, kjer ločujemo naslednje kategorije: (s) orgle stojijo, (sn) stojijo neuporabne, (sk) shranjene v skladišču, (vs) orgle verjetno stojijo, (x) orgle odstranjene ali uničene, (vx) verjetno uničene, (d) deli ohranjeni, (nn) ni znano oziroma ni podatka. Metapodatki so hkrati orodje za preverjanje napredka in kakovosti dela, ki ga prikazujemo v letnih, projektnih in drugih poročilih v tabelarni ali grafični obliki.

Poleg osrednjih podatkov o orglah kot pomembne izpostavljamo relacijsko vezane razpredelnice, v katerih vodimo podatke o lokalitetah in izdelovalcih. Lokaliteta po eni strani predstavlja kulturnozgodovinsko in slogovno-akustično ozadje nastanka in uporabe orgel, po drugi pa se preko lokalitete povezujemo s sorodnimi podatkovnimi zbirkami v državi in v tujini. Kot povezovalni identifikator lahko služi evidenčna številka dediščine (EŠD), ime kraja ali koordinate. EŠD je predvsem uporaben pri objektih, ki jih pristojne ustanove vodijo v seznamih kulturne dediščine.⁸ Vendar ga ni mogoče uporabiti v primerih novejših cerkva, glasbenih šol ali zasebnih lastnikov, prav tako tudi ne pri orglah, ki so jih slovenski orglarji izdelali in postavili za tuje naročnike. Pri imenu kraja se soočamo s problemi historične tiponomije, različnih pravopisov in načinov zapisov posameznih imen krajev v arhivskih virih in obdobjih, razlikah v imenih župnij – upravljavcev in uradnih imen krajev, problematično je tudi črkovanje imen krajev v tujini, prav tudi nedoslednost izdelovalcev orgel pri navedbah krajev. Vsi podatki so geokodirani.ocene topološke natančnosti so pokazale največja odstopanja, manjša od 40 metrov, povprečna pa pod 8 metrov, kar glede na velikosti cerkva za praktično uporabo povsem zadostuje. Pri določevanju nekdanjih cerkva, kot na primer na Kočevskem, in v primerih nekaterih porušeni gradov in mestnih objektov z orglami, smo si pomagali s kartami Franciscejskega, Terzijanskega in Jožefinskega katastra iz *Arhiva Republike Slovenije* (Arhiv RS).

Druga pomembna pomožna razpredelnica predstavlja podatke o orglarjih oziroma izdelovalcih in vzdrževalcih orgel, ki predstavlja nadgrajen že obstoječ seznam.⁹ Dozdajšnje, večinoma opisne podatke, smo prestrukturirali v podatkovni sistem, ki ga je mogoče relacijsko povezovati in na njegovi podlagi izvajati različne vsebinske, prostorske in časovne analize ter pripravljati preglede, ki služijo drugim raziskovalnim nalogam. Pri tem modulu se večinoma srečujemo s problemi različnega črkovanja imen domačih in tujih orglarjev in pogosto nejasnostjo generacijskih ali lastniških sprememb posameznih orglarjskih delavnic.

Tretja razpredelnica, sistem bibliografije in uporabljenih virov, je v pripravi. Načrtovano je, da se bodo pisni tiskani viri lahko povezovali v sistem Cobiss, arhivski na podatke SIRANET, iskalnik Arhiva RS in druge urejene državne sisteme, posamezni zapisi pa tudi v interno, zgoraj opisano skladišče gradiv.

⁷ Bosch, Döhring, Kalipp: *Lexikon Orgelbau*, str. 86.

⁸ Glej Zakrajšek, Kovačec Naglič, Dimitrovska Andrews: *Razvoj sistema množičnega vrednotenja nepremičnin: izhodišča*, str. 6.

⁹ Koter: *Izdelovalci glasbil na Slovenskem*, str. 123–152.

Glede na potrebe vstopnih podatkov, notranjih analiz in konkretnih analitskih rezultatov se celotna struktura programske prilagaja, vendar jedro ostaja vedno isto. Pri spremembah strukture je poskrbljeno, da vsebina ostane konsistentna. Na primer, če osnovnemu kartončku dodamo eno polje (oziroma stolpec v neko razpredelnico), v katerega bomo vnašali neko novo lastnost, dobijo vsi do tedaj vnešeni kartončki metapodatkovno oznako, da je bilo to polje naknadno dodano in da torej pri prej obravnavanih orglah še nismo vedeli, kako pozneje vpeljano lastnost opredeliti. Z revizijo podatkov za nazaj se take začasne označbe odpravijo, metapodatek pa se izbriše.

Struktura relacijske podatkovne zbirke omogoča različna poizvedovanja, pripravo vrtilnih tabel in grafov, filtriranja z različnimi kriteriji in podobne analitske operacije, iz katerih je mogoče pridobiti dodatne podatke o posamezni skupini orgel ali celotni slovenski orgelski krajini. Kot produkt je mogoče posamezne sklope podatkov izvažati v različne oblike, ki so primerne za tematska, časovna in prostorska raziskovanja, pa tudi za končnega uporabnika, na primer pripravo strnjenih podatkov za uvoz v avtomobilske navigacijske (GPS) naprave ali tako imenovane pametne prenosne telefone.¹⁰

Hierarhična mozaičnost relacijske podatkovne zbirke

Kot je razvidno iz opisov posameznih, med seboj povezanih razpredelnic, gre za večdimenzionalni hierarhični podatkovni sistem. Hkrati zaradi narave obravnavane vsebine in različne stopnje raziskanosti posameznih orgel, njihovih posameznih delov ali vzporednih dejstev ARSORS ni zvezno popolna podatkovna zbirka. Zato rečemo, da je stopnja poznavanja orgel mozaična, mozaik pa je na različnih hierarhičnih ravneh ali segmentih različno gost.¹¹ Podatkovne zbirke s pomanjkljivimi podatki, ki so zelo pogoste v bazičnem naravoslovju ali ob zelo dinamičnih podatkih, so za analitsko delo običajno omejeno uporabne in zanje poznamo tudi posebne statistične pristope. Pristop »hierarhična mozaičnost« omogoča, da uporabnost nepopolne zbirke in statističnih metod vseeno znatno povečamo s kakovostnimi metapodatki ob vsakem zapisu. Hierarhična mozaičnost v bistvu pomeni, da vemo, kakšen je mozaik celotne podatkovne zbirke oziroma predvsem, da je ob obdelavi jasno, česa in koliko ne vemo.

Obseg in stanje vsebine v letu 2016

V relacijski podatkovni zbirki je v času pisanja v obdelavi 2.700 orgel, ki so stale ali še stojijo znotraj meja Republike Slovenije, in takih, ki so jih izdelali slovenski izdelovalci za naročnike zunaj meja. Slednje predstavljajo približno šestino vseh zapisov. V obdelavi je nekaj več kot 1.800 lokacij. Ocenjujemo, da seznama orgel in lokacij v Sloveniji dosejata vsaj 98 % popolnosti, kar bo za celotno državo mogoče potrditi do konca leta 2017, ko se zaključi projekt terenskega ogleda vseh znanih lokacij po Sloveniji.

Javni seznam z osnovnimi podatki na spletni strani

Tretjo integralno raven podatkovne zbirke ARSORS predstavlja spletna predstavitev v obliki seznama, interaktivnega zemljevida in nekaterih drugih

¹⁰ Dobravec: *Die Orgeldatenbank Slovenien*, str.6.

¹¹ Dobravec: *Prostorska informacijska infrastruktura uprave Triglavskega narodnega parka*, str. 4.

oblik predstavljanja in promoviranja slovenske orgelske dediščine. V zadnjih letih spletna stran www.arsors.org pravzaprav prerašča v celovit komunikacijski portal. Statistika v letih 2014 in 2015 beleži mesečno od 60 do 90 obiskov na dan. Za razmeroma ozko nišno področje organoslovja in varstva orgelske dediščine je to zavidljiv rezultat.

Ključni del spletne strani ostaja podatkovni seznam orgel, ki je nekakšen izvleček interne relacijske podatkovne zbirke. Osnovni modul predstavlja seznam orgel, kjer so navedeni:

- kraj,
- čas izdelave,
- upravljalec
- avtor,
- velikost inštrumenta (število klaviatur, število registrov),
- oznaka o stanju internega zapisa (metapodatek),
- izhodiščni vir podatkov.

Kot vir je zabeležen le tisti, ki predstavlja izhodišče oziroma začetek podatkovnega zapisa. Seznam uporabniku omogoča nekatera enostavna razporejanja in štetja po izbranih parametrih. Neposredno je mogoče klicati prikaz lokacije izbranega glasbila na spletnem zemljevidu.

Uporabniku so na spletni strani dostopna še nekatera druga orodja interpretacije podatkov iz osrednjega dela zbirke, kot na primer interaktivni zemljevid z vsemi lokacijami, seznamami števila opusov po orglarjih in časovnica življenja in dela izdelovalcev orgel na Slovenskem. Vzporedno nastaja katalog, kjer so posamezna glasbila podrobneje predstavljena z opisom, fotografijo in zvokom. Fotografsko galerijo, ki je nekaj časa domovala na tem spletnem portalu, smo nedavno preselili na mednarodno spletno stran www.georganum.net. Javno zbirko dopolnjuje seznam slovenske orgelske literature in večjezični delovni slovarček orgelskih izrazov.

Posebnost javne ravní je obrazec, v katerega uporabniki lahko v interno razpredelnico posredujejo podatke s terena preko spleta. Obrazec v obliki vprašalnika s 46 polji poleg osnovnega namena hkrati služi kot orodje za izobraževanje, čemur so sicer namenjena predvsem splošna poglavja javnega dela zbirke (o orglah, o zbirki, dnevnik, galerija, povezave). Portal je tehnično organiziran s pomočjo odprtih in brezplačno dostopnih orodij.

Sklep

Urejanje podatkov in upravljanje z informacijami postaja v svetu vse bolj nujna dejavnost na večini področij gospodarstva, uprave in znanosti, tako naravoslovja kot vse bolj tudi družboslovja in celo humanistike. Arhivi, ki so nekoč služili bazičnim raziskavam zanimivih zgodovinskih fenomenov, postajajo nepogrešljiv vir poglobljenih analiz in primerjalnih študij, ki služijo točno določenim namenom. Sedanja struktura in organiziranost se novim razmeram postopoma prilagaja z digitalizacijo, internimi in spletnimi iskalniki ter kakovostnim indeksiranjem. Še vedno pa je ključna teža zbiranja argumentov na posameznem raziskovalcu ali raziskovalki.

Orglam smo v organiziranem slovenskem kulturnovarstvenem prostoru doslej posvečali razmeroma malo pozornosti. V stotih letih, v katerih beležimo organizirano spomeniško varstvo,¹² se zdi, da se je stroka še najbolj posvetila posameznim orgelskim omaram,¹³ njihovemu slogu in elementom, ki imajo –

¹² Pirkovič: *Sto let v dobro dediščine*. 2014, str. 3–4.

¹³ Prim. Koter: *Likovna oprema baročnih orgel: Johann Frančišek Janeček in dekoracija njegovih*

podobno kot elementi oltarjev – v danih razmerah slovenskega varstva kulturne dediščine nekako bolj oprijemljivo vrednost. Posledice zapostavljenosti orgelske dediščine so vidne predvsem iz tujine, kjer se slovenski kulturni prostor šele v zadnjih letih uveljavlja kot vzporeden in enakovreden sestavni del večstoletnega razvoja srednjeevropskega orglarstva in orgelske umetnosti.¹⁴ Posledično je opazna relativno površna obdelava našega kulturnega prostora v nekaterih mednarodnih znanstvenih organoloških razpravah, ki obravnavajo jugovzhodni alpski prostor.¹⁵

Čeprav podatkovna zbirka ARSORS ne deluje kot klasični arhiv in ga upravlja nevladna organizacija Jarina Bohinj kot pravna oseba zasebnega prava, pa se interno uporabljajo vsa pravila, ki veljajo za javne arhive, vključno s predpisi, ki urejajo varstvo osebnih podatkov, kulturne dediščine in arhivske dejavnosti, enotne tehnološke zahteve ter njim podobni standardi ali priporočila.

Primer ARSORS kaže, da je mogoče vzpostaviti podatkovno strukturo, ki je za reševanje posameznih primerov tako rekoč hipno operativna, zaradi skrbno pripravljene in dinamične strukture omogoča združevanje in analitiko za potrebe načrtovanja na regionalni in državni ravni, se uspešno vključuje v mednarodne procese varstva orgelske dediščine in je hkrati povsem odprta za vsebinske in strukturne nadgradnje in povezave.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI, SPLETNI VIRI IN VIRI PODATKOVNIH ZBIRK

- ◊ Arhiv Republike Slovenije, arhivski fondi SI AS 174 do SI AS 183 (Terezijanski, Jožefinski in Franciscejski kataster). <http://arsq.gov.si/> oziroma <http://www.arhiv.gov.si/> (dostop v obdobju 1. 1. 2010 do 4. 11. 2014)
- ◊ COBISS Kooperativni online bibliografski sistem in servisi. Edo Škulj – Osebna bibliografija za obdobje 1972–2014. <http://izumbib.izum.si/bibliografije/Y20150414124533-A3370083.html> (dostop 4. 11. 2014).
- ◊ dlib. Spletni portal dLib.si Digitalna knjižnica Slovenije. <http://dlib.si/>
- ◊ EUROPEANA. Primarni vir: Ministrstvo za kulturo, Direktorat za kulturno dediščino, INDOK center (fototeka - steklene plošče), Slovenija (dostop 4. 11. 2014).
- ◊ INDOK (1987). Interna kartotečna zbirka Orgle. INDOK center Ministrstva za kulturo RS.
- ◊ Sistory. Spletni portal SISTORY – zgodovina Slovenije. <http://sistory.si/>

LITERATURA

- Bosch, M., Döhring, K., Kalipp W., (2007): *Lexikon Orgelbau*. Bärenreiter, 2007.
- Dobravec, Jurij: Prostorska informacijska infrastruktura uprave Triglavskega narodnega parka. V: *Triglavski razgledi – znanstveno-izobraževalni časopis Triglavskega narodnega parka*. Leto IV (2000), št. 6, Triglavski narodni park, Bled. Str. 1–16.
- Dobravec, Jurij: Die Orgeldatenbank Slovenien. V: *Internationale Arbeitsgemeinschaft für Orgeldokumentation (IAOD) e. V. Jahrestagung 2012. Orgeldatenbanken in Europa – Stand und Zukunft*. Luzern, 2012, str. 6–7.
- Hainz, Otmar: *Frühbarocke Orgeln in der Steiermark*. Zur Genese eines süddeutsch-österreichischen Instrumententyps des 17. Jahrhunderts. Reihe: Forschungen zur

orgelskih omar, str. 45–63.

¹⁴ Rensch: *Die Orgel – ein zentrales Kulturgut*, str. 19–25.

¹⁵ Prim. Hainz: *Frühbarocke Orgeln in der Steiermark*.

- geschichtlichen Landeskunde der Steiermark. Lit Verlag. 2013, str. 1–219, s prilogami.
- Koter, Darja: Izdelovalci glasbil na Slovenskem 1606–1918/Instrument makers in Slovenia 1606–1918. V: *Muzikološki zbornik*, leto 2003, letnik 39, številka 1/2. Str. 123–152. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, oddelek za muzikologijo.
- Koter, Darja: Likovna oprema baročnih orgel: Johann Frančišek Janeček in dekoracija njegovih orgelskih omar. V: *Muzikološki zbornik* L. 45, št. 1 (2009). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za muzikologijo, Ljubljana, 2009. Str. 45–63.
- Ministrstvo za kulturo. *Arhivska dejavnost in varstvo arhivskega gradiva*. Spletna objava <http://www.mk.gov.si/> [2016-06-30].
- Pape, Uwe: *Orgeldokumentation*. <http://www.pape-verlag.de/orgeldoku.htm> (dostop 4. 11. 2014).
- Pape, Uwe: *ORDA 2015 Benutzerhandbuch*. Technische Universität Berlin, 2006.
- Pirkovič, Jelka: *Sto let v dobro dediščine, program prireditvev*. Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 2014. Str. 3–4.
- Rensch, Klaus: Dei Orgel – ein centrales Kulturgut. ISO journal, št. 39, december 2011. International society of Organbuilders. Str. 19–25.
- Strobl, Sepp: Die österreichische Orgeldatenbank. V: *Internationale Arbeitsgemeinschaft für Orgeldokumentation (IAOD) e. V. Jahrestagung 2012. Orgeldatenbanken in Europa – Stand und Zukunft*. Luzern, 2012, str. 4.
- Zakrajšek, F., Kovačec Naglič, K.: G.I.S. model kulturne dediščine v Republiki Sloveniji. V: *INDO'98 – Informatika v državnih organih*, Portorož, 21.–23. oktober 1998. http://www.mk.gov.si/fileadmin/mizks.gov.si/pageuploads/Kulturna_dediscina/REGISTER/RND/indo98.pdf (dostop 4. 11. 2014).
- Zakrajšek, F., Kovačec Naglič, K., Dimitrovska Andrews K. (1993): *Razvoj sistema množičnega vrednotenja nepremičnin: izhodišča*. Urbanistični inštitut Republike Slovenije, 1993.

PREDPISI IN STANDARDI

- Enotne tehnološke zahteve. I. del Uvodna poglavja in priloge, Različica 2.1, 2013. Ministrstvo za kulturo RS, 2013.
- Pravilnik o določanju rokov hranjenja dokumentarnega gradiva v javni upravi (Uradni list RS, št. 52/2009, z dne 8. 7. 2009).
- Zakon o varstvu dokumentarnega in arhivskega gradiva ter arhivih (ZVDAGA) (Uradni list RS, št. 30/2006, 24/2014 - Odl. US, 51/2014).
- Zakon o varstvu kulturne dediščine. Uradni list RS, št. 16/2008.

SUMMARY

CROSS-SECTIONAL ARCHIVES AND DATABASE ON SLOVENIAN ORGANS ARSORS

The compilation of data and the management of information is becoming an increasingly important activity in most fields of economy, administration, science, as well as social sciences, and even humanities. Archives, designed to promote basic researches of historical phenomena are becoming an indispensable source of thorough analyses and comparative studies serving specific purposes. The current structure and organisation are gradually adapting to the new realities with digitalisation, internal and web search, and quality indexing. However, an individual researcher must perform the difficult task of compiling the arguments.

Slovenian protection of cultural heritage paid little to no attention to the

organs. It seems that, in the hundred years of organised monument protection,¹⁶ experts dedicated themselves to individual organs' casing¹⁷, their style and elements which have a more tangible value – similar to altars' elements – in a given situation of Slovenian protection of cultural heritage. The consequences of neglecting organ's heritage are visible mainly from abroad where Slovenian cultural area started to assert itself as parallel and equivalent part of centuries-long evolution of Central European organ playing and organ art only in recent years.¹⁸ Consequently, the superficial processing of our cultural area in some international scientific organ discussions addressing the South-East Alpine region is noticeable.¹⁹

¹⁶ Pirkovič: *Sto let v dobro dediščine*. 2014, str. 3–4.

¹⁷ Prim. Koter: *Likovna oprema baročnih orgel: Johann Frančišek Janeček in dekoracija njegovih orgelskih omar*, str. 45–63.

¹⁸ Rensch: *Die Orgel – ein centrales Kulturgut*, str. 19–25.

¹⁹ Prim. Hainz: *Frühbarocke Orgeln in der Steiermark*.